

Vaarwel, my effens bevlekte held.

Johann de Lange. Kaapstad: Human & Rousseau, 2012. 110 pp.

ISBN: 978-0-7981-5630-1.

Epub: 978-0-7981-5889-3.

DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v50i2.20>

Die openings- en slotgedig van Johann de Lange se keurig versorgde bundel *Vaarwel, my effens bevlekte held* verwoord 'n kernspanning in sy digoeuvre, naamlik die saamvoeging en inpas van woorde ter wille van 'n "vaste orde" teenoor die uitmekaartoring en onthefting van samehang(e). In hierdie elfde bundel van De Lange bevestig hy sy verdiende en gekanoniseerde posisie in die Afrikaanse digkuns, in besonder vanweë 'n volgehoue sigbaarmaking van verhoudinge tussen mens en kosmos; mens en medemens; besit en verlies; broosheid/verganklikheid/verwonding teenoor herstel en heelmaking.

'n Bepaalde gesprek word deur die bundel-titel gesuggereer. Met die slotverse, "Die einde" (104), "Totdat niks oorbly nie" (105) en "Aandlied" (107), bevestig die spreker sy groetwoord aan die "bevlekte held(e)". Meer nog is die keuse van Walt Whitman se "I resign myself to the dusk" (uit "The Sleepers") bekragtiging van die deerniswekkende motief van "bevlekking": "Double yourself and receive me darkness,/ receive me and my lover too, he will not let me go without him.// I roll myself upon you as upon a bed, I resign myself to the dusk." Eensaamheid, verdriet, verlies en sterfte is maar enkele aspekte van dié bestaansnood. In "Aandlied" word die skoonheid én ang van en vir sterfte, maar óók ontstaan verwoord. (Terloops: die eggostem van Wilma Stockenström is aanwesig in dié gedig. Uit haar bundel, *Van vergetelheid en glans*, is die eenmaligheid van die menslike bestaan in die volgende woorde, geskoei op Rilke se *Duino-elegieë*, só geformuleer: "Dit is genoeg om te gelewe het, een maal,/ een maal in eenmaligheid van chromosome/ ... te kan dink:

ek was eenmaal".)

As slotgedig is "Aandlied" besonder gemerk—finaliteit is dus komposisioneel maar ook inhoudelik vooropgestel:

Eendag, al weerstrewiger vlees & been
ruisende bloed & rats sinaps,
tong wat teëstribbel & troos,

gaan die haglike samehang
van selle & die eensame een-
maligheid van DNS ophou saambestaan,

& wat my ineengeweeft
gehou het, & my salwend in my brein
laat leef het, na alle uithoeke

van hierdie aarde vervreemd
raak, & hierdie hand met pen
sy greep op taal verloor

& los raak van alle woord & sin.
Wie sal in die nag my uit-
asem hoor? Wie sal onthou?

Dis amper middernag.
Wanneer daag die dag
waar ek ál verloor wat ek bemin?

Hoe ontheg 'n hart hom van 'n heelal
wat aanhou sê: Begin, begin, begin!

Op 'n byna koloniserende wyse proklameer die digter: "Woorde is my kontinent, & poësie is my republiek" ("Woorde" 9) om die waarde van die digterlike woord en die "heersersmag" oor hierdie domein te verwoord. In die "Republiek van woorde" is die pen(punt) die instrument van die digter om kaart en transport "afkleimend" te verwoord. Helaas anders as die narwal is die digter met sy penpuntmerke priemend maar ook skeppend. Hier is nog eens 'n element van tweeledigheid of ambivalensie wat 'n opwindende kreatiewe spanning in De Lange se poësie daarstel.

Binne die konstruksie van sewe afdelings

is die voortstu vanaf besitterskap en verkenning van die landskap in gedigte oor diere, landskappe en mense die afskeidsverse wat die broosheid van die menslike liggaam en psige byna tasbaar verken. In 'n digoeuvre waarin versgesprekke inter- en intratekstueel voorkom, is die obsessiewe bewuswees van tydelike besit en verganklikheid kwellend aanwesig. (Die intertekstuele verwysing na gedigte oor bome is "Die diensbaarheid van bome" [71] en "Ikone" [73].)

As motivering geld De Lange se bundelvoorblaaië wat méér is as illustrasie materiaal. Die "ontkleedans" van Battis, Mason, Cussons tot Diedericks vertel 'n lewensverhaal van die spreker. "Wordende naak(t)" as "verkenning vir onself" (51) soos die "Death of the inside warrior" van Diedericks sekuur die spreker se skeppings- en oorlewingspanning illustreer, staan geteken in die lig van verlies, leegheid, maar tog ook die nalaat van "sy spore op papier" (12; vergelyk die motto by dié gedig: "The notion of emptiness generates passion."). Dood, woorde as nalatenskap, of orgasme(s), is die "grein van hunkering" en hieruit is poësie die neerslag.

Sterflikheid, hetsy selfmoord soos in die geval van John Berryman ("Skielik skemer", 78), "Selfmoord van 'n priester" (106) of die digter se rouverse oor sy geliefde katte (102–103), laat die volgende woorde soveel aangrypender klink. Die leser kan die afskeidswoorde van die bundeltitle in samehang lees as 'n afstropingsdaad of aflegging om soos volg te verklaar:

Eers as ek aflê
 als wat ménslik aan my is,
 kan ek verlig & veerlig weet

ons is suiwer siel ... ("Brahmaan", 103)

Afdeling 2 van die bundel stel 'n definitiewe konflik tussen besitterskap en verlies op die voorgrond. Teen die agtergrond van groei, wording en natuurlike seisoenswisseling is die

spreker se gelykstelling aan bestaanseenmaligheid soos volg in die gelyknamige gedig van die afdeling, naamlik "Wisseling" (26), in die slotversreël gestel:

Die eukaktus blom glo eers na 'n honderd
 jaar
 & net één maal, 'n noeste geel kroon. Stoot
 'n looper uit & maak tydsaam vir sterwe klaar.

Verkenning van die self én die ander (in watter gestalte ook al—geliefde, natuurelement, ander digters of skrywers en kunstenaars) word deur die oog van die waarnemer-spreker ge-(re)konstrueer. Die oog, kameralens wat stipstaar en 'n besondere fokus ontsluit, is in die derde afdeling van die bundel, "Hunkering se grein", die onderwerp van die gedigte. (Hierdie gegewe kan wyer gelees word teen die metafoor van die "judasoog" se visie.) "DIEVX DV STADE 2007" (48), "The loneliness of the long-distance shooter" (50) asook "Gedig wat eindig met 'n reël van Cussons" (54), verwoord die lens se onderwerp wat hier die gestalte van manlike skoonheid is.

Die waarnemer se oog is 'n (af)kyk van die sportfigure se naakwording, 'n aspek wat in afdeling IV, "In die vlees" met die sologedig "Platonies" ('n herdigting van Auden se vers, "The Platonic Blow") die fokus word (59–63).

Die waarnemer se oog wat die toenemende verval, verlies of verwisseling opteken, is in afdeling V, "Skielik skemer" verwoord. Die randfigure wat in hierdie gedigte aanwesig is, staan voorop in De Lange se vergestaltung van die versteurde of bevleekte karakters—byna "buite beeld" (om die titel van die optelgedig oor Marilyn Monroe hier buite konteks aan te haal). In versnellende ritme teken De Lange die eenkantfigure in hierdie afdeling wat voortstu in "Google Golgota" en "I resign myself to the dusk". Marilyn Monroe, Christus van die houtkruis ("Die diensbaarheid van bome", "Ikone" en "Google Golgota"), Uys Krige, Tsjaikofski, Oscar Wilde, Ingrid Jonker en Paganini is onder ander die "bevleekte helde"

wat in die beeld van Cellini ("Temper") se Perseus & Medusa "oorleef". (Terloops: Chris Diedericks se skildery wat as voorbladillustrasie gebruik is, is 'n raak tekening van die (voort) durende konflik in *Vaarwel, my effens bevelkte held.*)

Met die slot van die gedig "Agterhuis" (75) som De Lange die waarde nie alleen van Anne Frank op nie, maar van die gekwelde figure wat in sy gedigte "oorleef [...] & in woorde wering soek/ & rug teen rug [...] dig versreël" word. Die digter verleen dún aan die bevelkte figure om "nóg 'n wyle langer te luier as ikoon" ("Temper" 81). Insgelyks het die digter met *Vaarwel, my effens bevelkte held* ten spyte van die dominante gegewe van verganklikheid, vermindering deur verlies en aflegging of nietigheid, 'n *nalatenskap* van "spore op papier" (12), of "ingebed in [...] onthou" soos dit staan in die gedig "Alleenspraak by donkermaan" (35):

my in trou & ontrou
vashou, of by die gloed
van 'n digterlike maan
met die brons beloftes
van bloed nogmaals kul:

julle laat ek een-een gaan
want my woorde lê beenwit
waar die lug te dun vir liefde
& wyn tussen bedrywe vergaan.

My aanhaling is moontlik buite konteks gaan haal, maar gelees teen die agtergrond van die tema van aflegging, is die slotstrofe bevestiging van die spreker se ewewigsoeke tussen verlies en behoud.

'n Verdere aspek waardeur De Lange in hierdie vers in die besonder verstegnies "ingebed" bly (afgesien van die inter- en intratekstuele diskoers met "Stil lewe by donkermaan" (28) én Van Wyk Louw se bundelitel *Alleenspraak.*) is die chiasme in versreëls drie en vier:

Snags by donkermaan
lê ek ingebed in die onthou
van lywe & leegtes
& die leegtes van lywe
wat my gebede & beddens vul

In 'n sekere sin is die digter getrou aan die imperatief waarmee die aangehaalde gedeelte uit Whitman se gedig "The Sleepers" (vergelyk die slim spel met die intimiteitsverband tussen slaap, "ingebed" en "beddens"), afdeling sewe as motto inlei: "Double yourself and receive me darkness." Donkerte kan as sinoniem met leegte en verlies gelees word.

Op dieselfde wyse "snoer" De Lange betekenselemente saam. Die spreker in "My minnaar" (44) sluit die gedig só af om die kwingkwangbeweging tussen intimiteit en verlies te stel:

my minnaar is gesoog
in die spiraal-arm van 'n melkweg
my minnaar is uitgeslinger
in my arms deur sterrestelsels
omdat hy my liefhet
ontvou alle geheime voor my
& sy naam ontsluit
die snoere van konstallasies.

Só kan die leser versverbande uitwys tussen die diergestaltes in die bundel. In die eerste twee afdelings van die bundel figureer diere om 'n besondere netwerk te skep en as 't ware te dien as vertroostingsamulet teen die menslike element van verlies en dood. Die diere is nie alleen aantreklike en veraanskoulike gedigonderwerpe nie, maar De Lange kaats die mens teen die diere om laasgenoemde se (r)evolusionêre entelegensie te demonstreer, byvoorbeeld die narwal (12), doringduiweltjie (21), leeuvis (22), duisendpoot (24) of die sneeu-eier (31). Daarteenoor is die mens byna minuskuul onopsigtelik soos De Lange in "Stil lewe by donkermaan" (28) skryf:

Roerloos onder 'n donkermaan
in 'n roeiboot op die naat van my rug
wieg ek in die middel van 'n dam,
die smal pupil van 'n kat se oog.

Bo my tussen Niet & Al die melkweg
soos 'n motgevrete hangmat wat knus
die boot, die dam, & en my sonnevleg
saam met droom-oog visse sus.

De Lange se digkuns is berekend en beredeneerd—'n konstruksie met tekstuur waarin “woord vir woord/ [...] presies net sóveel veerlig wit [verplaas]” (22). Poësie is dus met reg die digter se republiek waarin die leser behoedsaam, maar ook met verwondering die woord soos 'n kontinent binnetree. Dit is 'n reis van verryking—verse wat ek graag weer en weer sal wil lees. Vir my een van die belangrikste eise van geslaagde poësie.

Marthinus Beukes
marthinusbeukes@gmail.com
Navorsingsgenoot: Noordwes-Universiteit
Mmabatho-kampus